

ENDINȚE ÎN REGLEMENTAREA ÎNDATORIRILOR FUNDAMENTALE ÎN CONTEXT INTERNAȚIONAL

Roșca Veronica lector superior
Universitatea Tehnică a Moldovei,
lector universitar Efode Igor
Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”

În primele decenii ale secolului XX, John Dewey, unul din cei mai importanți exponenți ai filosofiei pragmatice din America, atrăgea atenția în lucrarea *Democrație și educație*, că „morală este la fel de cuprinzătoare ca și acțiunile legate de raporturile noastre cu ceilalți, iar aspectul moral și cel social al conduitei sunt, în ultimă instanță, identice”¹. Iar la sfârșitul secolului XX etica, sub diverse aspecte: îndatoriri, responsabilități, educație civică, revine în prim-plan. Apar proiecte mari, precum cele vizând eticile globale, iar dezbaterile pe probleme etice, cu deosebire cele vizând *applied ethics*² (etica aplicată), iau o amploare fără precedent. Sunt înființate fundații și centre de cercetare în domeniul eticii, precum Foundation for Global Ethics, condusă de Hans Kung, un teolog catolic, sau Center for Global Ethics, în Statele Unite ale Americii, care proliferază codurile etice și deontologice, comisiile și comitetele de etică. Astfel, se poate vorbi, despre o adevărată renaștere a interesului pentru problemele morale și etice.

Gilles Lipovetsky a sesizat această tendință, susținând că „până nu demult, societățile noastre erau electrizate de ideea eliberării individuale și colective, această epocă a trecut. Secolul XXI va fi etic sau nu va fi deloc”³.

Un număr de inițiative importante au fost întreprinse în ultimele decenii în vederea identificării drepturilor și responsabilităților individuale, susținători fiind cei care urmăresc să stabilească o etică globală. Există o percepție larg răspândită, de către mulți actori din spectrul politic, că o abordare a drepturilor omului, care include îndatoririle și responsabilitățile ar putea să ofere un răspuns la un număr de probleme sociale contemporane.

¹ J. Dewey, *Democrație și educație*. București, Editura Didactică și Pedagogică, p. 302

² Parliament of the World's Religions, “Declaration Toward a Global Ethic”, Chicago (USA), 4 September 1993, www.parliamentofreligions.org/_includes/FCKcontent/File/TowardsAGlobalEthic.pdf.

³ G. Lipovetsky, *Amurgul datoriei*, București: Editura Babel, 1996, p.17.

O inițiativă majoră în căutarea unei etici la nivel mondial a fost luată de către Consiliul InterAction⁴, o organizație a foștilor șefi de stat și de guvern. Cu ocazia a 50-a aniversare a Declarației Universale a Drepturilor Omului, a fost prezentat un proiect al Declarației Universale a Responsabilităților Umane⁵, bazat pe munca unui grup de experți la nivel înalt prezidat de Helmut Schmidt și Hans Kung. Această Declarație conține referințe explicite la principiile de bază care stau la baza Declarației Spre o Etică Globală (*Orice ființă umană trebuie să fie tratată în mod uman și Regula de Aur a Eticii*) și Declarația Universală a Drepturilor Omului. Scopul Declarației a fost de a completa Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Comisia Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului a solicitat Subcomisiei pentru Promovarea și protecția drepturilor omului, un organism compus din experți independenți, să studieze problema drepturilor omului și îndatoririlor umane.

Proiectul declarației conține 19 articole în care un anumit număr de îndatoriri sunt precizate, sub următoarele titluri: „Principii fundamentale pentru omenire” (articolele 1-4), „Non-violența și respectul pentru viață” (articolele 5-7), „Justiție și solidaritate” (articolele 8-11), „Adevăr și toleranță” (articolele 12-15) și „Despre respect reciproc și parteneriat” (articolele 16-18). Important este faptul că ultimul articol (art. 19) prevede că nici o reglementare din Declarația nu poate fi interpretată ca justificând distrugerea oricăror drepturi sau libertăți cuprinse în ea sau în Declarația Universală a Drepturilor Omului. Proiectul de declarație nu a fost adoptat de Adunarea Generală al Națiunilor Unite. Rămâne, totuși, un document de referință în domeniu.

Aproximativ în același timp, în 1998, a fost elaborată Declarația de la Valencia a Îndatoririlor și Responsabilităților Omului⁶, de către un grup înființat de către Fundația Mileniului Trei, prezidat de Richard Goldstone (fostul șef al Tribunalului Națiunilor Unite pentru fosta Iugoslavie și Rwanda). Declarația recunoaște semnificația universală, acoperirea globală și indivizibilitatea drepturilor fundamentale enunțate în Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul Internațional privind drepturile civile și politice și Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale.

⁴ www.interactioncouncil.org.

⁵ InterAction Council, A Universal Declaration of Human Responsibilities, 1 September 1997. www.interactioncouncil.org.

⁶ Valencia Declaration of Human Duties and Responsibilities (text). <http://unesdoc.unesco.org/>

Problematika drepturilor omului a dobândit o largă recunoaștere și afirmare în ultimele decenii, ca urmare a profundului său conținut moral, a valorilor fundamentale pe care se întemeiază, dar mai ales a verificării unei îndelungate experiențe istorice care a demonstrat că fără respectul drepturilor omului nu este posibilă nici asigurarea păcii, nici menținerea unor relații demne, de încredere și colaborare între popoare⁷.

Rene Cassin sublinia că scopul principal al organizației politice statale îl constituie apărarea drepturilor inalienabile ale omului. Împreună cu Anna Eleonor Roosevelt, Rene Cassin a elaborat *Declarația Universală a Drepturilor Omului*.

În cadrul pregătirilor Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948, dezbateri aprinse au avut loc cu privire la rolul și locul de îndatoririlor în instrumente internaționale privind drepturile omului. O opinie generală prezentă a fost că drepturile nu ar putea exista fără obligații, însă, ținând cont de contextul adoptării Declarației, în special națiunile occidentale percepeau includerea îndatoririlor în documente internaționale alături de drepturi și libertăți ca o amenințare la adresa protecției oferite persoanelor fizice, fapt pentru care U.R.S.S. a criticat acest act juridic internațional.

Subiectul îndatoririlor fundamentale, precum și relația acestora cu drepturile fundamentale, este o continuă și discutată problemă. S-au făcut încercări pentru a schița, în linii mari, îndatoririle fundamentale și responsabilitățile morale în baza principalelor argumente prezentate în dezbaterile publice și în instrumentele interne și internaționale care, într-un fel sau altul, s-au ocupat cu acest subiect. Pe baza acestor constatări, o listă de îndatoriri, care pot fi considerate *fundamentale* în context european a fost prezentată în anul 2011 de către Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei⁸.

Deci, la sfârșitul secolului XX o atenție sporită au căpătat îndatoririle fundamentale, cât și responsabilitățile sociale, datorită unor inițiative publice, cât și private. Susținătorii consideră că drepturile individuale au fost accentuate în exces, iar neglijarea responsabilităților individuale a condus la individualism, care este în detrimentul omului, în general, și a comunității, în special. Acest declin a fost perceput în moralitatea publică și privată drept catalizator al multor probleme sociale. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că problema îndatoririlor, atribuțiilor și

⁷ V.Duculescu, Protecția juridică a drepturilor omului. București, Lumina Lex, 1998, p.238.

⁸Report: Fundamental rights and responsibilities//
assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/ Doc11/ EDOC12777. pdf

responsabilităților a fost supusă unor cercetări multiaspectuale și complexe, fapt ce a condus la o preocupare pentru o „etică globală”.

Este adevărat că există, de asemenea, o opoziție acerbă față de ideea de a pune un accent mai mare pe îndatoririle și responsabilitățile ce revin membrilor societății. Cei mai mulți oameni sunt de acord, probabil, că toate persoanele au - cel puțin o parte - responsabilități față de familie, față alte persoane, comunitate și stat. Însă, este necesar un mecanism de protecție împotriva interferențelor arbitrare a statului. Punct de vedere istoric, în numele îndatoririlor, au fost încălcate, abuzate și anulate de prea multe ori drepturile omului de către regimuri autoritare.

Prin urmare, susțin adversarii, cea mai indicată modalitate de a proteja drepturile și libertățile fundamentale este de a păstra reglementarea îndatoririlor fundamentale doar la nivelul sistemelor juridice interne, iar asigurarea realizării drepturilor și libertăților fundamentale să fie coordonată la nivel internațional și supranațional. Aceste temeri nu sunt în totalitate nejustificate, astfel, fiind necesară neutralizarea riscului de abuzare a drepturilor umane.

Așa cum sa arătat în literatura de specialitate⁹, s-ar părea că îndatoririle fundamentale și responsabilitățile ce revin membrilor colectivităților sunt recunoscute pe scară largă, atât în instrumentele internaționale și regionale privind drepturile omului, cât și în sistemele juridice interne. În timp ce acest fapt poate fi considerat un argument împotriva unui accent mai mare pe îndatoriri și responsabilitățile la nivel internațional, de asemenea, ar trebui să fie privită ca un argument pentru a permite o mai bună dezvoltare normativă privind îndatoririle și responsabilitățile, atât timp cât protecția drepturilor individuale este garantată.

Indiferent dacă sunt sau nu de acord cu argumentul unei crize morale și o pierdere de conștientizare a comunității, a devenit tot mai evident în ultimii ani faptul că problema îndatoririlor fundamentale și responsabilităților ocupă un loc important în dezbateră politică din întreaga Europă.

În unele dintre societățile europene există percepția că multe persoane au pierdut legătura cu comunitatea din care ei sunt membri, și că există necesitatea de a identifica valorile de bază și să le reactualizeze. În Olanda, de exemplu, Ministerul de Interne a lansat în 2009, o discuție privind implicațiile cetățeniei, cu scopul de a elabora *Carta unei cetățenii responsabile*. A fost comandat un raport, publicat în ianuarie 2010, identificând un număr de valori de bază, care au fost considerate importante

⁹ Баглай М. В., Габричидзе Б. Н. Конституционное право Российской Федерации. Москва, 2002. с.231.

în societatea olandeză. Autorii au identificat o serie de astfel de valori, în jurul următoarelor elemente ale cetățeniei responsabile: „să locuiască împreună într-o atmosferă pozitivă”, „să manifeste grijă unul față de altul”, „să construiască un viitor comun” și „angajamentul față de societate”¹⁰.

În Marea Britanie guvernul a lansat în 2009 o dezbatere privind elaborarea unui proiect de lege a drepturilor și îndatoririlor fundamentale¹¹. Titlul indică faptul că guvernul a căutat să sublinieze importanța îndatoririlor. Într-o *Cartă Verde* prezentată Parlamentului, autorii au perceput-o drept o *schimbare socială și economică*, considerând că e necesar a modifica atitudinile publice. Guvernul a subliniat faptul că drepturile din Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu pot fi condiționate în mod legal de exercitarea îndatoririlor și responsabilităților ce revin corelativ fiecărui cetățean. Această carte a condus la o dezbatere intensă privind rolul drepturilor și îndatoririlor în Marea Britanie.

Identificarea îndatoririlor fundamentale este o problemă extrem de sensibilă. Apare riscul ca valorile apreciate de majoritatea existentă să fie perceput în mod nejustificat impus ca norme de conduită pentru toți membrii societății. Acest risc este deosebit de prezent atunci când ideea de cetățenie responsabilă și a îndatoririle fundamentale sunt aplicate în contextul integrării nou-veniților, în special a imigranților, într-o anumită societate. Societatea care primește, fără îndoială, poate în mod legitim aștepta de la noii veniți ca ei să respecte anumite valori fundamentale, însă este necesar ca societatea să respecte drepturile fundamentale ale tuturor persoanelor, inclusiv celor care aparțin unei minorități, fiind necesar un respect reciproc. Îndatoririle fundamentale și responsabilitățile sociale, nu pot fi, prin urmare, deconectate de la drepturile fundamentale.

Diferența dintre îndatoriri și responsabilități. Sensuri diferite sunt atribuite noțiunilor de *îndatoriri* și *responsabilități*. Responsabilitățile sunt obligații morale sau etice, iar îndatoririle sunt obligații impuse de lege. În acest sens, subscriem la distincția făcută de dl Martelli din 1998, în raportul

¹⁰ Rights and Responsibilities: developing our constitutional framework, report commissioned by the Dutch Ministry of the Interior, November 2009, Amsterdam, www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/democratie-en-burgerparticipatie/documenten-en-publicaties/rapporten/2010/01/20/onderzoek-bouwstenen-van-burgerschap.html

¹¹ The Relationship between Rights and Responsibilities, United Kingdom Ministry of Justice Research Series 18/09, London, Ministry of Justice, 2009, www.justice.gov.uk/publications/docs/research-rights-responsibilities.pdf.

solicitat de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei „îndatoririle sunt obligațiile față de stat și față de alții, iar responsabilitățile sunt obligații etice și morale”¹².

Responsabilitățile, fiind de natură morală și etică, necesită o abordare diferită față de îndatoririle și drepturile omului, care au un caracter distinct juridic. Așa cum domnul Martelli menționa: „Dacă un stat ar dicta norme pentru toate acțiunile umane, aceasta ar reprezenta o negare a libertății și a drepturilor omului, deoarece toata lumea ar trebui să fie responsabil pentru comportamentul său. Rezultatul ar fi un stat totalitar, incompatibil cu principiile și valorile Consiliului Europei. Atitudinile morale ar trebui să rămână în domeniul de alegere al unui individ liber”¹³.

Plasarea de drepturi și obligații morale pe același nivel implică riscul de a reduce eficacitatea acestor drepturi, prin ignorarea forței lor juridice, care este mai puternică decât o chestiune de moralitate. Acesta este, de asemenea, motivul pentru care nu este acceptabil ca fiecărui drept fundamental să-i fie plasat o îndatorire fundamentală, fiind, totodată, o chestiune delicată enumerarea responsabilităților individuale față de societate, deoarece neîndeplinirea lor implică o abordare judiciară, iar un stat nu poate și nu trebuie să prescrie atitudinea morală și etică a cetățenilor săi. Totodată, a fost exprimată îngrijorarea că exercitarea drepturilor omului ar putea fi condiționată de respectarea de responsabilitățile sale.

Astfel, îndatoririle fundamentale se vor transforma într-un instrument care permite fiecărui regim autoritar să stabilească moralitatea socială ca normă și să intervină în toate aspectele legate de viața privată a cetățenilor. Astfel, preocuparea organismelor internaționale da a propune și a adopta o serie de responsabilități fundamentale trebuie să fie subordonată preocupării protecției drepturilor fundamentale. Prin reglementarea îndatoririlor fundamentale protecția drepturilor fundamentale nu trebuie să fie în nici un fel amenințată.

După cum se poate deduce din cele de mai sus, nu există nici o obligație pentru statele membre ale Consiliului Europei pentru a transforma responsabilitățile fundamentale propuse în proiectul de rezoluție în îndatoriri fundamentale punct de vedere juridic. Dacă și în ce măsură autoritățile naționale pot dori să facă acest lucru, este ceva care, în

¹² Education in the responsibilities of the individual, report of the Committee on Culture and Education, Doc. 8283, rapporteur: Mr Valentino Martelli. <http://www.justice.gov.uk/publications/docs/research-rights-responsibilities.pdf>.

¹³ Ibidem.

principiu, face parte din discreția lor, cu condiția, desigur, că acțiunea lor respectă drepturile individuale ale omului.

Îndatoririle care sunt impuse de lege, sunt supuse principiului proporționalității. Atunci când o sarcină este plasată pe o persoană, în numele interesului general sau de protecție a drepturilor și intereselor altora, un echilibru echitabil trebuie să fie găsit între interesele diferite aflate în joc. O povară disproporționată este inadmisibilă.

Declarația Universală a Drepturilor și Îndatoririlor Omului a fost destinată să aibă caracter de recurs etic, neavând caracter obligatoriu al dreptului internațional¹⁴. Cu toate acestea, s-a sperat că, în cele din urmă, Declarația Îndatoririlor să nu fie niciodată atât de grea că, asumându-le ar plasa în zona de pericol drepturile individuale. Responsabilitățile ar trebui să rămână în orice moment rezonabile.

Tendența specifică secolului XX a fost de a lăsa autoritățile naționale competente să se ocupe de relația între individ și stat. Există mai multe moduri diferite de a proceda, dacă un stat dorește să identifice îndatoririle considerate ca fiind fundamentale. Un stat poate fi inspirat de considerente morale, religioase, politice sau de altă natură, fiind însă angajat să respecte și să protejeze drepturile omului.

Abordarea drepturilor și îndatoririlor fundamentale ale omului este identificată pe baza prevederilor existente în textele internaționale privind drepturile omului, fiind surse de inspirație pentru doctrină și alte proiecte de acte juridice. Uneori instrumentele internaționale privind drepturile omului în mod explicit se referă la existența unor astfel de responsabilități. Acesta este și cazul, de exemplu, cu articolul 10, alineatul 2, al Convenției Europene a Drepturilor Omului, care prevede că exercitarea libertății de exprimare „comportă îndatoriri și responsabilități”.

Un indiciu al existenței responsabilităților fundamentale este oferit de faptul că statele au obligații pozitive, inerente respectării efective a drepturilor omului, în special în măsura în care aceste obligații implică adoptarea de măsuri menite să asigure respectarea drepturilor omului în sfera relațiilor dintre persoane, dintre persoane și stat.

Obligațiile legale, denumite „îndatoriri”, precum și obligațiile pre-existente, morale și etice, denumite „responsabilități”, de multe ori se suprapun. Abordarea drepturilor omului bazată pe îndatoririle fundamentale este destinată pentru a se asigura că îndatoririle individuale, sunt văzute ca o completare necesară a drepturilor individuale. În acest fel, responsabilități

¹⁴ H. Schmidt, “A Universal Declaration of Human Responsibilities by the InterAction Council; Introduction” in H. Küng and H. Schmidt (eds.) www.interactioncouncil.org.

fundamentale, nu numai contribuie la o descriere mai exactă a statutului de persoană în societate, ci contribuie la consolidarea cadrului democratic, în care drepturile sunt protejate.

Toate studiile, proiectele și rapoartele nu supun cercetării doar îndatoriri, ci îndatoriri fundamentale. În cele din urmă, trebuie subliniat faptul că îndatoririle fundamentale, la fel ca și drepturile fundamentale, nu sunt absolute. Acest lucru înseamnă că pot exista situații de excepție, de exemplu, nu se poate aștepta de la o persoană care este bolnavă să își îndeplinească în mod nealterat îndatoririle corelative drepturilor sale.

FENOMENUL CORUPȚIEI ȘI POLITICI ANTICORUPȚIE ÎN UE (CAZUL ROMÂNIEI)

Cristina LAZARIUC
Universitatea Tehnică a Moldovei

Corruption remains one of the biggest challenges for all societies, including European societies. Although the nature and scope of corruption may differ from one EU State to another, it harms the EU as a whole by lowering investment levels, hampering the fair operation of the Internal Market and reducing public finances. Whether it takes the form of political corruption, corrupt activities committed by and with organised criminal groups, private-to-private corruption or so-called petty corruption, the abuse of power for private gain is not acceptable and has dreadful consequences. Four out of five EU citizens regard corruption as a major problem in their State. This reality highlights the need for restoring trust in the effectiveness of anti-corruption policies and calls for firm political commitment. Romania has made significant progress in the past two years in fighting top-level corruption, which has been acknowledged in the European Commission's recent CVM report and the Council of Europe's GRECO report.

Cuvinte cheie: corupție, mită, legislație, instituție, politici anticorupție, educație anticorupție, integritate

Corupția constituie una dintre cele mai mari provocări ale lumii contemporane. Fenomenul corupției este prezent în toate domeniile și la toate nivelurile, atât în statele sărace și în curs de dezvoltare, cât și în cele dezvoltate, iar lupta pentru contracararea corupției a devenit un obiectiv major, mai ales în condițiile în care acest fenomen se extinde foarte rapid.